

ANNA PENKAŁA-JASTRZEBSKA*

Intercyza ślubna wojewody sandomierskiego Jana Tarły (zm. 1750) i Zofii z Krasińskich (zm. 1790) jako przykład regulacji prawnych i majątkowych między małżonkami w dawnej Polsce

Analiza treści i edycja źródła**

The prenuptial agreement of the voivode of Sandomierz,
Jan Tarło (died 1750) and Zofia née Krasiński (died 1790)
as an example of legal and property regulations between
spouses in the Polish-Lithuanian Commonwealth

Analysis and source edition

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest analiza intercyzy ślubnej zawartej przez wojewodę sandomierskiego Jana Tarłę i jego czwartą, ostatnią małżonkę – Zofię z Krasińskich. Wskazany materiał jest tym cenniejszy, że nie był dotychczas analizowany przez

* Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, anna.penkala-jastrzebska@up.krakow.pl, ORCID: 0000-0001-6386-8139.

** Artykuł powstał w wyniku badań prowadzonych w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki pt. „Dobrodziejki i klienci. Specyfika patronatu kobiecego i relacji klientalnych w czasach saskich”, nr rej. 2015/19/B/HS3/01797.

badaczy. Podjęte ustalenia o charakterze majątkowym i prawnym stanowiły formę zabezpieczenia interesów umawiających się stron, a także wpłynęły na sposób podziału praw do majątku po bezdzietnej śmierci Jana Tarła w 1750 r. Analizę dokumentu uzupełnia edycja źródła, przechowywanego w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Kijowie.

Słowa kluczowe: intercyza, posag, Jan Tarło, Zofia z Krasieńskich Tarłowa

Abstract: The subject of the article is an analysis of the prenuptial agreement concluded between the Voivode of Sandomierz, Jan Tarło, and his fourth and last wife – Zofia née Krasieński – in 1746. The indicated material is particularly valuable, because it has not been analyzed by researchers so far. The financial and legal arrangements secured the interests of both sides, and also influenced the distribution of the rights to the property after Jan Tarło's childless death in 1750. The analysis of the document is supplemented by an edition of the source (the original is stored in the Central State Historical Archives in Kiev).

Keywords: prenuptial agreement, dowry, Jan Tarło, Zofia Tarło née Krasieński

Intercyzy ślubne stanowią wartościowe źródło do badania relacji majątkowych między małżonkami w dawnej Polsce¹. To jednocześnie doskonałe materiały oddające specyfikę rozwiązań prawnych, definiujących powinności przedstawicieli rodzin szlacheckich wstępujących w związki małżeńskie. Należy krótko przypomnieć, że w intercyzach przedślubnych precy-

¹ K. Sulej, *Mariaże magnackie w XVI–XVIII wieku na podstawie intercyz przedślubnych*, w: *Spółeczeństwo staropolskie. Seria nowa*, t. 3, red. A. Karpiński, Warszawa 2011, s. 63–96; J. Kuchta, *Instytucja małżeństwa w świetle intercyz przedślubnych w okresie staropolskim*, „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historia*” 2007, nr 6, s. 65–75; M. Lubczyński, *Zawieranie małżeństw przez szlachtę w świetle intercyz przedślubnych w krakowskich księgach grodzkich w latach 1680–1730*, w: *Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci*, red. H. Suchojad, Warszawa 2001, s. 137–155; J. Pielas, *Zabezpieczenie praw majątkowych Annie Stanisławskiej w intercyzie przedślubnej z 1669 roku*, „*Almanach Historyczny*” 2000, nr 2, s. 209–217; K. Łopatecki, *Intercyza zawarta między Janem Klemensem Branickim a Katarzyną Barbarą Radziwiłłówną jako przykład realizacji strategii rodzinnych magnaterii (1720 r.)*, „*Przeszłość Demograficzna Polski*” 2016, nr 38/3, s. 31–54.

zowano przede wszystkim podstawowe czynniki, które miały przekładać się na sytuację materialną obojga partnerów. Podstawą było oczywiście wyznaczenie wysokości posagu dla panny i kwestia jego oprawy przez poślubionego jej mężczyznę – bardzo jasno podawano zarówno kwotę posagu, jak i konkretny termin jego przekazania. W przypadku zaś oprawy ściśle określano dobra, na jakich posag miał zostać zabezpieczony, uzupełniając je o kwestie zapisu wiana i ewentualne dodatkowe zobowiązania finansowe mężczyzny względem przyszłej małżonki². Rodzice lub prawni opiekunowie panny osobno wyznaczali też wyprawę, ustalając przede wszystkim sposób jej przekazania, nie zawsze zaś podając dokładnie wartość podarunku. Zazwyczaj w dokumencie pojawiały się też wskazania obligujące małżonków do spisania po ślubie umowy dożywocia w celu zachowania praw do określonego umową majątku przez tego ze współmałżonków, który dłużej pozostanie przy życiu³. Wzajemne porozumienie tradycyjnie obwarowywano zapisem, zgodnie z którym po odebraniu posagu kobieta miała obowiązek sporządzić akt kwitacji i abrenuncjacji. Była to forma pokwitowania z otrzymania posagu i jednocześnie potwierdzenie wyrzeczenia się wszelkich praw do pozostałych dóbr rodzicielskich⁴. To zaś miało uchronić stronę wypłacającą posag przed dodatkowymi, nieuprawnionymi roszczeniami ze strony uposażonej kobiety.

Rozumienie wskazanych założeń jest istotne dla analizy specyfiki ustaleń majątkowych podjętych przez wojewodę sandomierskiego Jana Tarłę (zm. 1750) w przypadku ostatniej intercyzy, spisanej przez niego przed zawarciem ślubu z Zofią Krasińską (zm. 1790) w 1746 r. Już na wstępie należy

² Zob. A. Penkała, *Panięskie ochędóstwo. Kwestie posagowe i wienne w małżeństwach szlachty województwa krakowskiego w czasach saskich*, Kraków 2016.

³ Zob. U. Kicińska, *Umowa dożywocia jako przykład regulacji majątkowej małżonków w dawnej Polsce*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” 2013, nr 5, s. 266–272; szerzej o sytuacjach, w których umowa dożywocia nie została wyznaczona, zob. P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t. 1, Lwów 1910, s. 422; A. Jakuboszczak, *Panny i wdowy – w poszukiwaniu własnej przestrzeni. Losy osiemnastowiecznych szlachcianek z kręgu rodziny Działyńskich*, w: *Kobieta i mężczyzna, jedna przestrzeń – dwa światy*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Kraków 2015, s. 295–305; J. Pielas, *Wdowa-matka a kwestie majątkowe w rodzinach szlachty koronnej w XVII wieku*, w: *Spoleczeństwo staropolskie...*, s. 171–193.

⁴ A. Penkała, op. cit., s. 130–131.

zaznaczyć, że Jan Tarło był żonaty aż czterokrotnie. O jego życiu prywatnym wiadomo jednak znacznie mniej niż o aktywności politycznej. Jan był synem wojewody lubelskiego Stanisława Tarły (zm. 1705) i Teresy z Dunin-Borkowskich. Jako młody człowiek odebrał doskonałą edukację, wiele czasu przebywając we Francji. Po powrocie do Rzeczypospolitej angażował się w życie polityczne kraju. Nie pozostał obojętny wobec elekcji Stanisława Leszczyńskiego, aktywnie popierając jego kandydaturę⁵. W swej karierze politycznej zdołał sięgnąć po intratne urzędy wojewody lubelskiego (w latach 1719–1736), a następnie wojewody sandomierskiego (od 1736 r.). Należy zaznaczyć, że wpływ na jego karierę polityczną, a także na stabilną sytuację majątkową miały m.in. korzystnie zawarte małżeństwa.

Jan Tarło po raz pierwszy ożenił się w 1711 r. Wziął wówczas za żonę Marię Lubowiecką (zm. 1726). Uczynił to jednak wbrew sprzeciwom osób najbliższych. Małżeństwo nie było szczęśliwe i już zaledwie kilka lat po ślubie niesnaski między partnerami spowodowały, że Maria wróciła do rodzinnego majątku, sam zaś Tarło rozpoczął starania o unieważnienie feralnego związku. Uzyskanie przychylniej decyzji sądu kościelnego ostatecznie zakończyło nietrafione małżeństwo⁶. Po jego rozpadzie Maria z Lubowieckich ułożyła sobie życie ponownie, tym razem z Franciszkiem Rzewuskim (zm. 1730), starostą czułczyckim. W kolejny związek małżeński niedługo później wstąpił też Jan Tarło. W 1722 r. poślubił Elżbietę z Modrzewskich (zm. 1728), bogatą wdowę po Aleksandrze Michale Łaszczu (zm. 1720). Ogromną rolę w dalszej aktywności Tarły odegrał fakt, że Elżbieta, zgodnie z zapisami intercyzy przedślubnej, wniosła do małżeństwa cały swój ogromny majątek. Wskutek korzystnych układów majątkowych prawa do dysponowania nim uzyskał wkrótce jej małżonek⁷. Małżeństwo zakończyło się wraz z przedwczesną śmiercią Elżbiety w 1728 r. Tarłowa od dłuż-

⁵ J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, Lwów 1910, s. 231.

⁶ Szerzej o okolicznościach tych zabiegów zob. B. Popiołek, *Magdalena z Tartów Lubomirska (zm. 1728), wojewodzina krakowska. Próba biografii*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2013, nr 18, s. 436.

⁷ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie, fond 13, op. 1, spr. 531, k. 303–307.

szego czasu chorowała, o czym jej małżonek wspominał w prywatnej korespondencji, przyznając, że Elżbieta „ból w boku i w piersiach ma i krwią pluje”⁸. O śmierci żony wdowiec pisał do marszałka wielkiego koronnego Józefa Wandalina Mniszcha (zm. 1747):

najniebezpieczniejszą, która w życiu moim być mogła donoszę WM Panu wiadomość, iż dnia drugiego tego miesiąca przed północą, wyroki boskie z dożywotnim rozłączyły mię przyjacielem. Codziennie opłakuję to nieszczęście i dni moje. Wielką miałbym konsolację, gdybym w tym czasie mógł mieć *praesentis* WM Pana. Wyprowadzenie ciała we środę będzie do Przemysła do ojców karmelitów, tam przez czwartek, piątek i sobotę egzekwie⁹.

Cztery lata po śmierci drugiej żony, w 1732 r., Tarło ożenił się po raz kolejny. Jego małżonką została Elżbieta z Branickich (zm. 1746), wdowa po Franciszku Ksawerym Potockim, staroście sokalskim¹⁰. Doskonałe koligacje rodzinne Branickiej (była bowiem córką wojewody podlaskiego Stefana Branickiego i siostrą Jana Klemensa Branickiego) okazały się czynnikiem niezwykle sprzyjającym karierze Jana Tarły¹¹. Korzystnie sporządzona umowa małżeńska i umowa dożywocia znacznie podreperowały sytuację ekonomiczną wojewody¹². Trzecie małżeństwo trwało aż do śmierci Elż-

⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Zbiór Aleksandra Czołowskiego (dalej: Zb. A. Czołow.), rps 355, Jan Tarło do Józefa Wandalina Mniszcha, Przemysł, III 1726, k. 42.

⁹ Ibidem, Jan Tarło do Józefa Wandalina Mniszcha, Sońnica, 6 IV 1728, k. 53–54.

¹⁰ Szerzej o relacjach Jana Tarły z Elżbietą z Branickich zob. T. Ciesielski, „*Od Wmci Pani już bardzo dawno miałem wiadomość, proszę, abyś mi doniosła o zdrowiu swoim i obrotach...*”. *Wojenne doświadczenia Elżbiety z Branickich Tarłowej w latach 1733–1735*, w: *Kobiety w dziejach: od nowożytności do współczesności. Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, red. M. Franz, Z. Pilarczyk, Warszawa 2018, s. 93–121; M. Kolarska, *Listy Elżbiety z Branickich i Jana Tarły jako przykład korespondencji miłosnej w epoce saskiej*, w: *Kobiece kręgi korespondencyjne w XVII–XIX wieku*, red. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, s. 79–90.

¹¹ Jan Tarło utrzymywał zresztą dobre relacje z Janem Klemensem Branickim aż do swojej śmierci; zob. AGAD, Zbiór Anny z Potockich Ksawerowej Branickiej, rps 2278, Jan Tarło do Jana Klemensa Branickiego, Kamieniec Podolski, 8 VI 1749, s. 1–4.

¹² Zob. B. Popiołek, op. cit., s. 438–439.

biety w 1746 r. Podobnie jak w przypadku Elżbiety z Modrzewskich, Tarło przyjął śmierć małżonki z nieukrywanym żalem. W prywatnej korespondencji pisał:

kiedy niedościgłe, święte wyroki swoje wykonał Pan Bóg, w odebranym mi w dniu 17tym *praesentis* najukochańszym przyjacielu moim [...] z najokrutniejszym żalem i uciśnieniem moim, nastąpionej wiekami nieodżałowanej straty ś.p. żony mojej¹³.

Śmierć trzeciej małżonki była trudnym doświadczeniem dla Tarły z jeszcze jednego powodu. Mimo wielokrotnych ożenków wojewoda nie doczekał się bowiem potomka, któremu mógłby przekazać zgromadzony majątek. Przystosowany przez niego Adam Tarło, wojewoda lubelski, zginął w pojedynku w 1744 r.¹⁴ Jego śmierć silnie poruszyła wojewodę, niwecząc plany sukcesji majątku¹⁵. Podstarzały Tarło zdecydował się więc na jeszcze jedną, ostatnią próbę wejścia w związek małżeński. Pod koniec 1746 r. rozpoczął przygotowania do ślubu. Nie zwlekał długo – jego trzecia żona, Elżbieta z Branickich, zmarła bowiem zaledwie kilka miesięcy wcześniej (17 kwietnia 1746 r.). Nową wybranką trzykrotnego wdowca została Zofia z Krasieńskich (zm. 1790), córka Aleksandra Krasieńskiego (zm. 1730), kasztelana wiślickiego, i Salomei z Trzczańskich¹⁶. Panna była młodsza od wojewody aż o 34 lata. W momencie ślubu, zawartego w grudniu 1746 r., Tarło miał już 62 lata, Zofia zaś zaledwie 28.

Związkowi temu warto przyjrzeć się z kilku względów. Jako jedynemu z małżeństw wojewody nie poświęcono mu bowiem dotąd żadnej analizy wykraczającej poza przywołanie kilku podstawowych faktów. Jest to o tyle

¹³ AGAD, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (dalej: AR), dz. V, rps 16106, Jan Tarło do Michała Kazimierza Radziwiłła, Opole, 19 IV 1746, s. 131–132.

¹⁴ Panegiryk spisany po śmierci Adama Tarły, Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział I, Zbiór Zygmunta Glogera, rps 800, s. 1–9.

¹⁵ Zob. *Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej*, t. 3: *Jaśnie Oświecona Mościa Księżno Dobrodziejko. Rodzina, przyjaciele i klienci (wybór)*, oprac. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa 2016, s. 212–213.

¹⁶ W. Konopczyński, *Lubomirska 1.v. Tartłowa z Krasieńskich Zofia*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 17, red. E. Rostworowski, Wrocław 1972, s. 636–638.

symptomatyczne, że przecież właśnie Zofia – zgodnie ze sporządzonym przez wojewodę testamentem – miała stać się jedną z głównych beneficjentek podziału jego majątku. Wydaje się, że przyczyną braku szerszych badań nad wskazanymi regulacjami nie jest brak zrozumienia dla wagi powziętych wówczas rozwiązań prawnych i majątkowych, lecz raczej brak dostępu do materiałów źródłowych. Intercyza ślubna pary, podobnie jak wiele innych materiałów związanych z wcześniejszymi małżeństwami magnata (jak choćby korespondencja z Elżbietą z Modrzewskich)¹⁷, jest przechowywana w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Kijowie. Część zdeponowanych tam materiałów, jak choćby kontrakt ślubny Jana Tarły i Elżbiety z Branickich, nie jest udostępniana ze względu na bardzo zły stan zachowania źródeł¹⁸. Inne, jak korespondencja Jana Tarły z Zofią z Krasińskich¹⁹, są wprawdzie udostępniane, jednak stan ich zachowania (listy niemal wyblakłe, nieczytelne) w zasadzie uniemożliwia analizę tych materiałów. Szczęśliwie w dobrym stanie zachował się jednak oryginał intercyzy przedślubnej Jana Tarły i Zofii z Krasińskich²⁰, a jego analiza przynosi wiele nowych, interesujących ustaleń badawczych.

Przygotowania do ślubu Tarły i Krasińskiej nie były żadną tajemnicą. Już 8 grudnia 1746 r. w gazecie rękopiśmiennej z Warszawy zapisano, że „JMc P. Tarło, w[oje]woda sandomierski [...] ma pojąć *in sociam vitae* Jejmość pannę kasztelanę wiślicką”²¹. Sam Jan Tarło zaledwie kilka dni po ślubie rozsyłał już życzenia noworoczne, w których przekazywał ukłony od swojej dopiero co poślubionej małżonki²².

Intercyza ślubna pary została sporządzona 24 grudnia 1746 r. w Maleszowej – w rezydencji Krasińskich. Interesy panny reprezentowała jej matka – kasztelanowa wiślicka Salomea z Trzczańskich, wdowa po zmarłym

¹⁷ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne w Kijowie (dalej: CPAH Kijów), fond (dalej: f.) 254, opis (dalej: op.) 1, sprawa (dalej: spr.) 138, s. 1–8; f. 254, op. 1, spr. 139, s. 1–47.

¹⁸ CPAH Kijów, f. 254, op. 1, spr. 24.

¹⁹ CPAH Kijów, f. 254, op. 1, spr. 144.

²⁰ CPAH Kijów, f. 254, op. 1, spr. 27, k. 1–2v.

²¹ Biblioteka Kórnicka PAN (dalej: BK PAN), rps 1577, s. 72v.

²² AGAD, AR V, rps 16106, J. Tarło do Konstancji z Gnińskich Czapskiej, Opole, 2 I 1747, s. 145.

w 1730 r. Aleksandrze Krasińskim. Zgodnie z prawem w intercyzie przedślubnej po stronie panny młodej występował też jej najbliższy żyjący męski krewny – brat Stanisław Antoni (zm. 1762)²³, starosta ujski i nowomiejski. Wstępujący w związek małżeński Jan Tarło tytułował się hrabią na Tęczynie, wojewodą sandomierskim, generałem ziem podolskich, generałem wojsk koronnych, starostą kamienieckim, latyczowskim, sokalskim, medyckim i jasielskim. Tradycyjnie w intercyzie przedślubnej odwołano się do woli Boga, za którego „świętym rozporządzeniem widząc sprzyjające sentymenta i nakłonione *cor dirigente Deo* serce i chęci” połączyły się obie rodziny²⁴. Datę ślubu od spisania intercyzy miały dzielić zaledwie dwa dni – ceremonię zaplanowano bowiem na 26 grudnia 1746 r., w dzień św. Szczepana męczennika.

Nieco problemów nastroczała kwestia naznaczenia posagu dla Krasińskiej. Zazwyczaj tego rodzaju zapisy były wydzielane z majątku ojczystego i macierzystego, wraz z ustaleniem terminu jego przekazania²⁵. W tym przypadku postąpiono jednak inaczej. Krasińscy zapisali wprawdzie Zofii sumę 100 000 złp posagu z majątku ojczystego, z czego jednak aż 80 000 złp pozostawało zapisane skrypsem dłużnym u Pawła Karola Sanguszki (zm. 1750), marszałka wielkiego litewskiego. Krasińscy zobowiązali się więc, że należna tytułem posagu kwota zostanie przekazana w 1748 r. w formie zapisu cesji z majątku sporządzonego bezpośrednio na rzecz Jana Tarły. Dotrzymanie tego punktu kontraktu zagwarantował Stanisław Krasiński, który miał osobiście przygotować wskazany zapis na rzecz wojewody sandomierskiego. Ustalono również, że pozostała część posagu (20 000 złp) zostanie dostarczona w tym samym terminie i wyliczona bezpośrednio do rąk wojewody. Osobno, na rzecz Zofii, miała zostać przekazana wyprawa

²³ Aleksander Krasiński i Salomea z Trzczańskich mieli jeszcze kilkoro innych dzieci (synów Wojciecha i Józefa oraz córki Barbarę i Teresę), jednak żadne z nich nie dożyło wieku dorosłego; Ł. P. Młynarski, *Kilka uwag na temat wartości ideowych i artystycznych kaplicy grobowej Krasińskich p.w. św. Barbary przy kościele parafialnym św. Mikołaja w Lisowie*, w: *Franciszka z Krasińskich Wettyn, Księżna Kurlandii i Semigalii, prababka dynastii królów włoskich. Dziedzictwo rodziny Krasińskich w regionie świętokrzyskim*, red. D. Kalina, R. Kubicki, M. Wardzyński, Kielce–Lisów 2012, s. 128.

²⁴ CPAH Kijów, f. 254, op. 1, spr. 27, k. 1.

²⁵ Zob. A. Penkała, op. cit., s. 193–220.

ślubna. Formą wypłaty miały być klejnoty i inne mobilia – co ciekawe – bez podania ich wartości²⁶. W kontrakcie ślubnym zaznaczono jedynie, że cała wyprawa zostanie objęta i wykazana w osobnym rejestrze.

Oddzielne regulacje dotyczyły kwestii oprawy posagu (*reformatio*). Jak zaznaczono na wstępie, była to forma zabezpieczenia sumy posagowej. Tarło został zobligowany, aby oprawić posag na należących do niego dobrach ziemskich – majątku opolskim wraz z przyległościami. W formie przywianku wojewoda zagwarantował zaś Zofii dodatkowe 100 000 złp, również zapisane na dobrach opolskich. Ponadto Tarło zobowiązał się sporządzić na rzecz małżonki zapis – tzw. podarunek poślubny. Wojewoda zapewnił, że „w nadziei zaś prawdziwej i na życie statecznej przyjaźni i afektu” zapisze na rzecz przyszłej żony prostym długiem (*simplicis debiti*) kolejne 100 000 złp. Tradycyjnie Jan Tarło został też zobligowany, aby po odebraniu całej sumy posagowej przygotować akt kwitacji na rzecz Krasińskich. Sama zaś Zofia po odebraniu posagu musiała spisać akt abrenuncjacji, a więc zrzeczenia się jakichkolwiek dodatkowych pretensji majątkowych względem swych krewnych. Co jednak istotne, abrenuncjacja miała odnosić się wyłącznie do majątku ojczystego, ponieważ tylko z niego miał zostać wyznaczony posag i wyprawa dla panny. Jednocześnie w intercyzie przedślubnej wprowadzono dodatkowy zapis, zgodnie z którym Krasińska po ślubie nadal zachowywała prawo do udziału w dziedziczeniu z majątku macierzystego²⁷. Określono również, że jest to jej naturalne prawo, którego obie strony przyrzekały strzec i przestrzegać.

Ze względu na dużą dysproporcję wieku między małżonkami szczególnie interesujące są te ustalenia, które w sposób długotrwały wpływały na prawa do określonych majątków ziemskich. W intercyzie przedślubnej

²⁶ Por. H. Żerek-Kleszcz, *Perły kasztelanki. Inwentarz majątkowy Zofii z Poniatowskich*, w: *Niebem i sercem okryta. Studia historyczne dedykowane dr Jolancie Malinowskiej*, red. M. Malinowski, Toruń 2002, s. 303–326; J. Wijaczka, *Spis wyprawy ślubnej kasztelanki poznańskiej Anny Mycielskiej z 1744 roku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2011, t. 59, nr 2, s. 225–234; T. Zielińska, *Kosztowności jako składnik wyposażenia kobiet w XVII i XVIII wieku*, w: *Miasto – region – społeczeństwo. Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Wyrobiszowi w sześćdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Białystok 1992, s. 300.

²⁷ CPAH Kijów, f. 254, op. 1, spr. 27, k. 1v.

Tarły i Krasińskiej zapisano, że oboje małżonkowie mają obowiązek spisać po ślubie umowę dożywocia. Wskazana umowa miała zostać sporządzona przez małżonków w cztery tygodnie po zawarciu związku małżeńskiego. Dla obu stron musiało być klarowne, że większe prawdopodobieństwo skorzystania z tego prawa leży po stronie młodzieńczej Zofii. Nie dziwi zatem, że podstawowe warunki przyszłej umowy dożywocia wprowadzono już do samej intercyzy przedślubnej. Krasińska w umowie dożywocia miała ująć sumę posagową, wszystkie ruchomości, a także cały majątek, jaki w przyszłości otrzyma prawem sukcesji z dóbr macierzystych. Ze względu na późniejsze wydarzenia (śmierć Tarły w 1750 r.) szczególne znaczenie miały jednak zapisy samego wojewody. Jan Tarło zgodził się objąć dożywociem cały klucz opolski wraz z przyległościami, włączając w to miasto Opole, miasto Kluczkowice z folwarkiem ożarowskim, wieś Kluczkowice. Zapis miał też zostać uczyniony na zagrodach Kaliszonkach, Trzebiesz, Niedźwiadzie, Niecieczy, Skokowie, Pusznie, Szczekarkowie, Urządkowie, Kłodnicy, Żmijowiskach, Wilkowie, Kowali, Wólce Niezabitowskiej i części Niezabitowa. Umową dożywocia miały zostać objęte wszystkie znajdujące się tam dwory, ogrody, folwarki, budynki, pola, lasy, stawy i sadzawki.

Takie ujęcie umowy dożywocia powodowało jednak pewne komplikacje. Na kluczu opolskim został bowiem wcześniej oprawiony posag trzeciej żony Jana Tarły – Elżbiety z Branickich, który obejmował sumy zapisane na dobrach neuburskich²⁸. Po śmierci żony Tarło zachował prawo do wskazanego majątku, gdyż został on mu zapisany przez Branicką umową dożywocia²⁹. W intercyzie ślubnej z 1746 r. Tarło obiecał zmienić ten zapis oprawy posagu i bezpieczeństwo podanych wyżej sum zagwarantować na pozostałej części swoich dóbr (uwalniając tym samym od zapisów klucz opolski). Jak zanotowano w intercyzie, miał uczynić to właśnie przez wzgląd na przyszłą umowę dożywocia z Krasińską. Dodatkowo Tarło zobowiązał się

²⁸ Chodziło o prawa Branickich do sum zapisanych na tzw. dobrach neuburskich. Tarło powoływał się na nie, prowadząc sprawę z Sobieskimi i Stuartami; AGAD, AR V, rps 16106, J. Tarło do NN, [s.l.] [s.a], s. 20; szeroko sprawę dóbr neuburskich omawiał J. Lesiński, *Spory o dobra neuburskie*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 1996, t. 6, s. 95–132.

²⁹ Tarło odwołał się do tej umowy w swoim testamencie; zob. W. Bondyra, *Testament Jana Tarły, wojewody sandomierskiego z 1750 roku*, „Res Historica” 2008, nr 26, s. 146.

wyjednać na rzecz swej przyszłej małżonki prawo *ius communicativum*. Starania te miały dotyczyć starostwa sokalskiego – miasta Sokal, miasta Stojanów, wsi Potorzyca, Wola Potorzycka, Binduha, Zawisznia, Cieleż, Wawława, Skomorochy, Ilkowice, Radwance, Pozdymierz. W intercyzie ślubnej nie wskazano wysokości wadium, mającego być gwarancją dotrzymania kontraktu, wprowadzając zamiast tego zapis, że wszystkie postanowienia obie strony „zatrzymać i ziścić będą pod szkodami ziemskimi”³⁰.

Małżeństwo Krasińskiej i Tarły trwało niewiele ponad trzy lata. 5 stycznia 1750 r., tuż przed swoją śmiercią, Tarło sporządził testament, w którym przekazał szczegółowe dyspozycje majątkowe³¹. Z żadnego z czterech małżeństw wojewoda nie pozostawił potomstwa, co znacznie komplikowało sprawę dziedziczenia. Jego krewny i wychowanek, wojewoda lubelski Adam Tarło, zmarł w 1744 r. w tragicznych okolicznościach. W testamencie wojewoda sandomierski zagwarantował więc przede wszystkim prawa osób sobie najbliższych – w tym żony, Zofii z Krasińskich Tarłowej. W akcie ostatniej woli kazał zapisać: „jako zaś po Bogu i Ojczyźnie nic miłszego w tym życiu doczesnym nie mam nad moją najukochańszą małżonkę Zofię z Krasińskich Tarłową”³². Tarło w testamencie potwierdził wcześniejsze zapisy poczynione na rzecz małżonki – dożywocie na dobrach opolskich oraz zapisy wyjednane na rzecz Zofii jako *ius communicativum*³³. Zapisy testamentowe pozostawione przez Tarłę wskazują, że przez cały okres trwania

³⁰ СРАН Кijów, ф. 254, оп. 1, spr. 27, к. 2.

³¹ Edycja testamentu Jana Tarły była już dwukrotnie publikowana; zob. W. Bondyra, op. cit., s. 141–153 oraz O. Winniczenko, *Zapovit sandomirskoho woewody Jana Tarly (1750 r)* [Зapовит сандомирського воєводи Яна Тарла (1750 р.)], „Visnyk Lvivskoho Universitetu. Seria istoriczna, Lviv” [„Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів”] 2009, nr 44, s. 385–415.

³² Cyt. za: W. Bondyra, op. cit., s. 146. W mowie pogrzebowej Jana Tarły w odniesieniu do związku z Krasińską zapisano: „Topór z Korwinem miłość wraz była złączyła / A śmierć się ich rozłączyć z sobą odważyła / Y czego nie mogła by zrobić żadna siła / Rozwiódłszy ślubną Parę, straszna śmierć zrobiła”; Biblioteka UMCS, St. 1844, *Pomiar Wysokich Zastug Z Cienia Śmiertelnego [...] W dzień drugi Pogrzebu [...] Jana Hrabi na Tęczynie, y Szczekarzowicach Tarła Woiewody Sandomirskiego [...] Zalosnym Kazaniem w Kościele Opolskim [...] Uczyniony. Dnia 5. Lutego Roku 1750 przez Woyciecha Aloyzego Zabielskiego [...] Y tegoż Roku [...] do druku podany*, Lublin 1750.

³³ W. Bondyra, op. cit., s. 146.

małżeństwa wojewoda nie wywiązał się z zapisu interczyzy przedślubnej, zgodnie z którym miał zmienić wspomniany wcześniej zapis oprawy posagu swej trzeciej żony – Elżbiety z Branickich. Dopiero w akcie ostatniej woli Tarło zanotował:

Opolszczyznę *ab omnibus oneribus anterioribus* uwalniam, i żeby summa pierwszej żony mojej posażna z dóbr neuburskich podniesiona, na Opolu zapisana, pod dożywociem moim zostająca, z sum innych rekompensowana i z Opolszczyzny zniesiona była³⁴.

Uwolnienie dóbr opolskich miało sprawić – jak to założono już w interczyzie przedślubnej – że Krasieńska otrzyma w dożywocie majątek nieobciążony żadnymi dodatkowymi zapisami. Wkrótce po śmierci Tarły o prawa do majątku po Branickiej upomniał się zresztą brat Elżbiety – hetman polny koronny Jan Klemens Branicki (zm. 1771). Jego pretensje w tym względzie opiewały na 355 200 złp³⁵.

W gazetach rękopiśmiennych obszernie zrelacjonowano okoliczności śmierci wojewody sandomierskiego, który – jak pisano w styczniu 1750 r.:

[W] Opolu *fatis cessit* przy znajdujących się u niego Jm Panu W[ojewo]dzie bełskim [Antoni Michał Potocki, zm. 1766], Jm Panu Mniszchu marszałku nadw[ornym] kor[onnym] [Jerzy August Mniszech, zm. 1778], ks[ię]ciu Jmci Lubomirskim staroście kazimierskim [Antoni Benedykt Lubomirski, zm. 1761], JmP Tarle staroście goszczyńskim [Adam Tarło, zm. 1770]³⁶.

Pogrzeb zmarłego miał się odbyć niemal miesiąc po jego śmierci – 3 lutego 1750 r. w Opolu Lubelskim³⁷. Przy okazji informacji o śmierci Tarły w gazecie rękopiśmiennej wspomniano, że w sporządzonym testamencie magnat znaczne „legata poczynił z gotowych pieniędzy zostawionych”³⁸.

³⁴ Ibidem, s. 146–147.

³⁵ AGAD, Zbiór Anny z Potockich Ksawerowej Branickiej, rps 722, s. 21. Ugoda w tej sprawie, zgodnie z którą Branicki miał otrzymać należność wraz z odsetkami, wyplacona w ratach: AGAD, Archiwum Roskie, Akta prawno-majątkowe, rps 46.

³⁶ BK PAN, rps 1577, k. 93.

³⁷ Ibidem, k. 94.

³⁸ Ibidem.

Niezwykłe interesujące było jednak przede wszystkim nowe rozdanie polityczne, wynikające z obsadzenia urzędów wakujących po zmarłym. Zgodnie z zachowaną relacją to właśnie Antoniemu Michałowi Potockiemu, obecnemu przy śmierci Jana Tarły, miały zostać powierzone starostwa kamienieckie, podolskie i latyczowskie, urząd wojewody sandomierskiego miał zaś przypaść Adamowi Małachowskiemu (zm. 1767), staroście oświęcimskiemu. Wyrokowanie w sprawie przejęcia urzędów po Tarle okazało się jednak przedwczesne. Wbrew zapowiedziom urząd wojewody sandomierskiego objął bowiem nie Małachowski, a Jan Wielopolski (zm. 1774), cześnik koronny³⁹.

Kilkanaście dni po doniesieniu o śmierci Jana Tarły w gazecie rękopiśmiennej z Warszawy zamieszczono jeszcze inne informacje dotyczące rozstrzygnięć majątkowych po zmarłym. Do publicznej wiadomości podano, że owdowiała Zofia z Krasińskich Tarłowa⁴⁰, wojewodzina sandomierska, zachowała w dożywociu Opole Lubelskie. Wszelkie dodatkowe ustalenia w tej sprawie zostały zatwierdzone umową, jaką Tarłowa spisała z sukcesorami zmarłego męża⁴¹. 29 stycznia 1750 r. w gazecie warszawskiej zapisało, że w Opolu:

26 jan[uarii], za zjechaniem się tu Ich Mc sukcesorów ś.p. JmP w[ojewo]-
dy sandomierskiego, dla rozporządzenia interesów sukcesjonalnych, na-
stąpiła między temiż Ichm[os]ciami sukcesorami, a Jej Mc panią w[oje-
wo]dziną sandomierską wdową, zgodna transakcja roborowana, którą to
transakcją Jej Mc pani w[ojewo]dżina sandomierska, przy dożywociu na
Opolu zapisanym, ma sobie dla spokojnej tegoż dożywociu posesji ase-
kurować wszelkich sum pretensjonalnych z tejeż majątności opolskiej

³⁹ Małachowski wykonywał wówczas ruchy niecieszące się akceptacją dworu, jak choćby współpraca ze stronnictwem francuskim. To zaś przesądziło o pominięciu go przy rozdaniu urzędów po Tarle; zob. M. Kobierecki, *Adam Małachowski i listy do niego z lat 1724–1767 w zbiorach Ossolineum*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2000, nr 67, s. 166.

⁴⁰ Zofia z Krasińskich Tarłowa była czwartą żoną wojewody. Szerzej o wszystkich związkach małżeńskich Jana Tarły zob. B. Popiołek, op. cit., s. 435–439.

⁴¹ BK PAN, rps 1577, k. 95.

przez Ichmciów sukcesorów na siebie przejęte zniesienie w gotowiznie 100 000 złotych polskich przydanych⁴².

Reszta majątku Jana Tarły została rozdysponowana zgodnie z jego testamentem⁴³.

Intercyza przedślubna Jana Tarły i Zofii z Krasińskich stała się więc podłożem do dalszych dyspozycji majątkowych, uczynionych po śmierci wojewody. Korzystnie sporządzona umowa dożywocia pozwoliła Zofii na zachowanie praw do klucza opolskiego. Należy jednak zaznaczyć, że nie wszystkie zobowiązania zatwierdzone w intercyzie przedślubnej zostały zrealizowane. Część z nich Tarło potwierdzał więc w pośpiechu, przypominając o powziętych układach majątkowych w spisany przez siebie testamencie. Trzeba też zauważyć, że cztery lata po śmierci Jana Tarły owdowiała Zofia wyszła powtórnie za mąż – jej małżonkiem został Antoni Lubomirski (zm. 1782), strażnik wielki koronny. Wskutek tego małżeństwa dobra opolskie, zapisane Zofii przez Jana Tarłę, przeszły w ręce Lubomirskich. Zofia nie miała własnych dzieci, całą swą uwagę i aktywność poświęciła więc bratu Stanisławowi Krasińskiemu i jego dzieciom⁴⁴.

⁴² Ibidem.

⁴³ Zob. W. Bondyra, op. cit., s. 141–153.

⁴⁴ Zob. R. Kubicki, *Kobiety w polskiej tradycji i myśli politycznej – ze szczególnym uwzględnieniem Franciszki i Zofii z Krasińskich*, w: *Franciszka z Krasińskich Wettyn...*, s. 193.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne w Kijowie
fond 254, opis 1, sprawa 27, k. 1–2v

**Intercyza przedślubna Jana Tarły i Zofii z Krasińskich, Maleszowa,
24 XII 1746***

[k. 1] Między Jaśnie Wielmożną Jej Mc Panią Salomeą z Trzczańskich Krasińską⁴⁵, kasztelanową wiślicką, ś.p. JW. JMc Pana Aleksandra Korwina Krasińskiego⁴⁶, kasztelana wiślickiego, pozostałą małżonką, wdową, matką i Jaśnie Wielmożnym JMc Panem Stanisławem Krasińskim⁴⁷, nowomiejskim, ujskim starostą synem z jednej, a Jaśnie Wielmożnym JMc Panem Janem, hrabią z Tęczyna Tarłem⁴⁸, wojewodą sandomierskim, ziem podolskich i wojsk koronnych generałem, kamienieckim, latyczewskim, sokalskim, medyckim, jasielskim starostą z drugiej strony, stanęło pewne, nigdy nieodmienne postanowienie w ten niżej opisany sposób, iż Jaśnie Wielmożna Jej Mc Pani kasztelanowa wiślicka matka i Jaśnie Wielmożny JMc Pan starosta nowomiejski, brat rodzony Jaśnie Wielmożnej Jej Mc panny Zofii Krasińskiej⁴⁹, kasztelanki wiślickiej, adorując *sacrosanctae*⁵⁰, niedościgłe największego serc ludzkich rządcy Boga wyroki, a za jego świętym rozrządzeniem widząc sprzyjające sentymenta i nakłonione *cor dirigente Deo*⁵¹ serce i chęci Jaśnie Wielmożnego JMc Pana wojewody sandomierskiego

* Dokument przygotowano zgodnie z instrukcją wydawniczą opracowaną przez Kazimierza Lepszego *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

⁴⁵ Salomea z Trzczańskich Krasińska, kasztelanowa wiślicka, wdowa po Aleksandrze Krasińskim (zm. 1730), matka Zofii i Stanisława Antoniego Krasińskich.

⁴⁶ Aleksander Krasiński (zm. 1730), kasztelan wiślicki, wcześniej cześnik sandomierski i chorąży sandomierski, syn kasztelana płockiego Gabriela Krasińskiego (zm. 1676).

⁴⁷ Stanisław Antoni Krasiński (zm. 1762), syn Aleksandra i Salomei z Trzczańskich.

⁴⁸ Jan Tarło (zm. 1750), wojewoda sandomierski, wojewoda lubelski.

⁴⁹ Zofia z Krasińskich primo voto Tarłowa, secundo voto Lubomirska (zm. 1790), czwarta żona Jana Tarły.

⁵⁰ *Sacrosanctae* (łac.) – „najświętsze”.

⁵¹ *Cor dirigente Deo* (łac.) – „za kierownictwem boskim”.

ku teźe Jaśnie Wielmożnej Jej Mc pannie kasztelance wiślickiej deklarują onę i oddają *in sociam vitae*⁵² temuż JWJMc Panu wojewodzie sandomierskiemu, akt weselny na dzień dwudziesty szósty miesiąca grudnia, w święto świętego Szczepana męczennika, w roku terażniejszym determinując. Po której to Jaśnie Wielmożnej Jej Mc pannie kasztelance wiślickiej posag, z dóbr ojczystych jej należący, sto tysięcy złotych polskich naznaczają. To jest sumę osiemdziesiąt tysięcy złotych polskich u JO księżęcia JMci Sanguszka⁵³, marszałka wielkiego WXLit., *mediante inscriptione debitoria*⁵⁴ *in anno 1738 feria sexta*⁵⁵, *post octavas festi Sacratissimi Corporis Christi Domini*⁵⁶ *in Nova Civitate Korczyn*⁵⁷ *subsecuta et recognita*⁵⁸ będącą przekazując i onej *cessionem officiosam*⁵⁹ JW. JMc Pan starosta nowomiejski *coram actis authenticis*⁶⁰ *Regni intra spatium*⁶¹ niedziel czterech *in rem*⁶² Jaśnie Wielmożnego JMc Pana wojewody sandomierskiego uczynić *spondet et tenebitur*⁶³. Sumę zaś resztującą *ad complementum constitutae dotis*⁶⁴ dwadzieścia tysięcy złotych polskich *in paratis*⁶⁵ na tymże terminie, tenże JW. JMc Pan starosta nowomiejski JW. JMc Panu wojewodzie sandomierskiemu dodać i wylczyć deklaruje i asekurowe. Wyprawę, tudzież w klejnotach i innych

⁵² *In sociam vitae* (łac.) – „jako towarzyszkę życia”.

⁵³ Paweł Karol Sanguszko (zm. 1750), marszałek wielki litewski, syn starosty suraskiego Hieronima Sanguszki i Konstancji z Sapiehów.

⁵⁴ *Mediante inscriptione debitoria* (łac.) – „poprzez zapis dłużny”.

⁵⁵ *Feria sexta* (łac.) – oznaczenie dnia tygodnia, w tym wypadku – piątek; zob. J. Matuzewski, *Datowanie w dekretach krakowskich*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2003, t. 8, s. 108.

⁵⁶ *Post octavas Festi Sacratissimi Corporis Christi Domini* (łac.) – „po oktawie święta Bożego Ciała”.

⁵⁷ *In Nova Civitate Korczyn* (łac.) – „w Nowym Mieście Korczynie”; od XV w. odbywały się tam sądy grodzkie dla powiatów wiślickiego i pilźnieńskiego.

⁵⁸ *Subsecuta et recognita* (łac.) – „dokonana i uznana”.

⁵⁹ *Cessionem officiosam* (łac.) – „poprzez cesję”, tj. urzędowe zrzeczenie się praw.

⁶⁰ *Coram actis authenticis* (łac.) – „przed aktami urzędowymi”.

⁶¹ *Intra spatium* (łac.) – „w przeciągu”.

⁶² *In rem* (łac.) – „na rzecz”.

⁶³ *Spondet et tenebitur* (łac.) – „obietują i dotrzymają”.

⁶⁴ *Ad complementum constitutae dotis* (łac.) – „do dopełnienia wyznaczonego posagu”.

⁶⁵ *In paratis* (łac.) – w gotowych pieniądzech.

[k. 1v] mobiliach osobnym rejestrem specyfikowanych, z substancyji także ojczystej *instantanae*⁶⁶ oddają. Po wypłaceniu sobie sumy wzwyż wyrażonej posagowej, *modo superscripto*⁶⁷ nastąpionym, Jaśnie Wielmożny JMc Pan wojewoda sandomierski, JW. JMc Pana starostę nowomiejskiego kwitować *ad recognoscendam coram Actis Authenticis Regni*⁶⁸ *de bonis paternis*⁶⁹, *tantum abrenuntiationem*⁷⁰ też, da Bóg przysłał Jaśnie Wielmożną małżonkę swoją, stawić i tej sumy sto tysięcy złotych polskich posagowej *securitatem*⁷¹ na dobrach Opolu *cum attinentiis*⁷², oraz drugie sto tysięcy reformacji⁷³ na tymże kluczu zapisać obliguje się i powinien będzie. A jako suma pomieniona posażna i wyprawa, która będzie *hic et nunc*⁷⁴ oddana, z dóbr tylko ojczystych jest naznaczona, tak *ad fortunam maternam et successivas iuxta ius naturae saluum ius*⁷⁵, teź Jaśnie Wielmożnej Jej Mci panie kasztelance wiślickiej, przyszej da Bóg Jaśnie Wielmożnego JMc Pana wojewody sandomierskiego małżonce, *reservatur et praecustoditur*⁷⁶. W nadziei zaś prawdziwej i na zawsze statecznej przyjaźni i afektu Jaśnie Wielmożnej Jej Mc panny kasztelanki wiślickiej, Jaśnie Wielmożny JMc Pan wojewoda sandomierski sumę sto tysięcy złotych polskich, na tymże kluczu opolskim, onej, *modo simplicis debiti*⁷⁷ zapisuje, *et officiose*⁷⁸, *in termino recognoscendarum ut supra transac-*

⁶⁶ *Instantanae* (łac.) – „natychmiast”.

⁶⁷ *Modo superscripto* (łac.) – „sposobem wyżej wspomnianym”.

⁶⁸ *Ad recognoscendam coram Actis Authenticis Regni* (łac.) – „do potwierdzenia przed aktami urzędowymi”.

⁶⁹ *De bonis paternis* (łac.) – „z dóbr ojczystych”.

⁷⁰ *Abrenuntiatio* (łac.) – „abrenuncjacja”; termin oznaczający zrzeczenie się pretensji do dalszego uczestniczenia w dziedziczeniu dóbr ojczystych i macierzystych w związku z odebraniem zapisanej sumy posagowej.

⁷¹ *Securitatem* (łac.) – „zabezpieczenie”.

⁷² *Cum attinentiis* (łac.) – „z przyległościami”.

⁷³ Spolszczona wersja łacińskiego terminu *reformatio*, oznaczającego oprawę posagu.

⁷⁴ *Hic et nunc* (łac.) – „tu i teraz”.

⁷⁵ *Ad fortunam maternam et successivas iuxta ius naturae saluum ius* (łac.) – „z majątku macierzystego i z majątku dziedzicznego należnego prawem naturalnym”.

⁷⁶ *Reservatur et praecustoditur* (łac.) – „rezerwowana i poręczona”.

⁷⁷ *Modo simplicis debiti* (łac.) – „zapisem prostego długu”.

⁷⁸ *Et officiose* (łac.) – „urzędowo”.

*tionum*⁷⁹ zapisać *obstringitur*⁸⁰. *Post inita*⁸¹ także da Bóg *matrimonii vota*⁸², Jaśnie Wielmożni *neosponsi*⁸³ *advitalitatem mutuum*⁸⁴ zapisać sobie mają, to jest Jaśnie Wielmożna Jej Mc panna kasztelanka wiślicka, na sumie swojej posagowej stu tysięcy złotych polskich, z dóbr ojczystych pochodzącej *et mobilibus*⁸⁵, tudzież *super sorte maternas fortune ac successivarum*⁸⁶, według prawa one *concernente*⁸⁷ przyszłemu Jaśnie Wielmożnemu mężowi swemu. Jaśnie Wielmożny zaś JMc Pan wojewoda sandomierski na kluczu opolskim *cum attinentiis*⁸⁸, w województwie lubelskim leżącym, to jest na mieście Opolu, na mieście Kluczkowicach z folwarkiem ożarowskim, wsiach Kluczkowicach, Zagrodach, Kaliszankach, Trzebiesz, Niedźwiadzie, Niecieczy, Skokowie, Puszni, Szczekarkowie, Urządki, Kłodnicy, Żmijowiskach, Wilkowie, Kowali, Wólce Niezabitowskiej i częściach w Niezabitowie, zgoła na całej majątności opolskiej z przynależnościami do niej, z pałacami dworami, ogrodami, folwarkami, budynkami, polami, lasami,

[k. 2] stawami, sadzawkami, przyszłej da Bóg Jaśnie Wielmożnej małżonce swojej dożywocie zobopólne przyznają sobie, *praesentibus et officiose coram Actis Authenticis Regni itidem*⁸⁹, *intra spatium*⁹⁰ niedziel czterech, *circa*⁹¹ re-

⁷⁹ *In termino recognoscendarum ut supra transactionum* (łac.) – „w terminie uznanym wyżej wzmiankowanej transakcji”.

⁸⁰ *Obstringitur* (łac.) – „obliguje się”.

⁸¹ *Post inita* (łac.) – „po rozpoczęciu”; tutaj – po ustanowieniu.

⁸² *Matrimonii vota* (łac.) – „ślubowania małżeńskie”.

⁸³ *Neosponsi* (łac.) – „nowożeńcy”.

⁸⁴ *Advitalitatem mutuum* (łac.) – „wzajemne dożywocie”; umowa, której celem było zagwarantowanie, że na wypadek śmierci jednego ze współmałżonków drugi z nich będzie miał prawo dożywotniego korzystania z wszystkich dóbr ruchomych i nieruchomości, które zostały wykazane w umowie.

⁸⁵ *Et mobilibus* (łac.) – „z meblami”, tj. majątkiem ruchomym.

⁸⁶ *Super sorte maternas fortune ac successivarum* (łac.) – „dodatkowo z racji dziedziczenia majątku macierzystego”.

⁸⁷ *Concernente* (łac.) – „powierzy”.

⁸⁸ *Cum attinentiis* (łac.) – „z przyległościami”.

⁸⁹ *Praesentibus et officiose coram Actis Authenticis Regni itidem* (łac.) – „osobiście, również poświadczając sprawę w aktach urzędowych Królestwa”.

⁹⁰ *Intra spatium* (łac.) – „na przestrzeni/w terminie”.

⁹¹ *Circa* (łac.) – „około”.

*cognoscendas suprascriptas transactiones*⁹² zeznać sobie *ab invicem tenebuntur*⁹³. A ponieważ na tychże dobrach kluczu opolskim *haerent et extenduntur*⁹⁴ sumy ś.p. JW. Jej Mci Pani Branickiej⁹⁵, przeszłej Jaśnie Wielmożnego JMc Pana wojewody sandomierskiego małżonki, tak posażna, jako i z dóbr neuburskich⁹⁶ podniesiona, więc Jaśnie Wielmożny JMc Pan wojewoda sandomierski *respectu earundem summarum intuitu iuris advitalitii*⁹⁷, *futura consortis sua evictionem generalem*⁹⁸ na dobrach swoich *generaliter* wszystkich *caveat et praecustodit*⁹⁹. *Praterea*¹⁰⁰ na otrzymanie *iuris communicativi*¹⁰¹ na starostwo sokalskie, to jest na miasto Sokal, miasto Stojanów, wieś Potorzycza, Wola Potorzycza, Binduha, Zawisznia, Cieleż, Walawa, Skomorochy, Ilkowice, Radwance, Pozdziejum *cum eorum attinentiis*¹⁰², *favore*¹⁰³ przyszłej Jaśnie Wielmożnej małżonki swojej, Jaśnie Wielmożny JMc Pan wojewoda sandomierski zezwala i sam starać się o onoż deklaruje. Do żadnych na ostatek zapisów i tranzakcyi, które by *quovis titulo saperent laesu-*

⁹² *Recognoscendas suprascriptas transactiones* (łac.) – „uznania wyżej wyrażonych transakcyi”.

⁹³ *Ab invicem tenebuntur* (łac.) – „wzajemnie mają”.

⁹⁴ *Haerent et extenduntur* (łac.) – „pozostają i obejmują”.

⁹⁵ Elżbieta z Branickich primo voto Potocka, secundo voto Tarłowa (zm. 1746), w latach 1732–1746 żona Jana Tarty.

⁹⁶ Majątek ziemski w Rzeczypospolitej, będący własnością Radziwiłłów, do którego na skutek drugiego małżeństwa Ludwiki Karoliny z Radziwiłłów, ostatniej przedstawicielki linii kalwińskiej Radziwiłłów, zyskali prawa Wittelsbachowie. Spór o dobra neuburskie, w tym próby odzyskania majątku przez Radziwiłłów oraz pretensje innych rodzin magnackich, ciągnął się do połowy XVIII w.; zob. J. Lesiński, op. cit., s. 95–132.

⁹⁷ *Respectu earundem summarum intuitu iuris advitalitii* (łac.) – „respektując fakt zapisania tych sum umową dożywocia”.

⁹⁸ *Futura consortis sua evictionem generalem* (łac.) – „przyszłej żony swojej prawa wszystkie”.

⁹⁹ *Caveat et praecustodit* (łac.) – „zastrzega i poręcza”.

¹⁰⁰ *Praterea* (łac.) – „ponadto”.

¹⁰¹ *Iuris communicativi* (łac.) – *ius communicativum*; prawo, zgodnie z którym po śmierci dzierżawcy dóbr królewskich miała prawo przejąć je żona zmarłego (nadal na prawie dzierżawy).

¹⁰² *Cum eorum attinentiis* (łac.) – „z ich przyległościami”.

¹⁰³ *Favore* (łac.) – „z przychylności/zyczliwości względem”.

*rum iurium uxoreorum*¹⁰⁴, Jaśnie Wielmożny JMc Pan wojewoda sandomierski, często wspomnianej Jaśnie Wielmożnej Jej Mc panny kasztelaneki wiślickiej, przyszej da Bóg małżonki swojej, *potestate maritali*¹⁰⁵ ani żadnym sposobem i pretekstem obligować nie będzie. Którą to terazniejszą intercyzę ślubną strony obydwie *suis cum successoribus*¹⁰⁶ z[a]trzymać i ziścić powinni będą, pod szkodami ziemskimi *in casu contraventionis forum*¹⁰⁷ Trybunału Koronnego Lubelskiego sobie i JJWW. Sukcesorom swoim, do odpowiadania *peremptorie*¹⁰⁸ naznaczając, a ten kontrakt *Actis Authenticis Regni* roborować *mutuo*¹⁰⁹, czyli *divisim*¹¹⁰ przyrzekając, rękami własnymi stwierdzają. Działo się w Maleszowej, dnia 24 grudnia roku pańskiego tysięcznego siedemsetnego czterdziestego szóstego.

Salomea Krasińska,
k[asztelanowa] w[iślicka]

Jan Tarło,
w[ojewoda] s[andomierski],
g[enerał] z[iem] p[odolskich]

Stanisław Korwin Krasiński,
starosta nowomiejski i ujski

¹⁰⁴ *Quovis titulo saperent laesurum iurium uxoreorum* (łac.) – „jakimkolwiek tytułem uderzały w prawa małżonki”.

¹⁰⁵ *Potestate maritali* (łac.) – „władzę małżeńską”.

¹⁰⁶ *Cum successoribus* (łac.) – „wraz z sukcesorami”.

¹⁰⁷ *In casu contraventionis* (łac.) – „na wypadek działania wbrew”.

¹⁰⁸ *Peremptorie* (łac.) – „bezwzględnie”.

¹⁰⁹ *Mutuo* (łac.) – „wzajemnie”.

¹¹⁰ *Divisim* (łac.) – „osobno”.